

# TOP-25 ARCHITECTEN

## **60 | GROEI VOORBIJ**

De geringe groei en activiteit in de markt speelt de architect parten. Volgens sommigen komt er een einde aan twee eeuwen bloei en is nu alles anders

## **62 | LIJST TOP-25**

De grote architectenbureaus bevinden zich nog steeds in de Randstad, waar ook de meeste opdrachten vandaan komen

WAT NIET WORDT GETEKEND, WORDT OOK NIET GEBOUWD

# Groei in alle opzichten voorbij

DE GEDECIMEERDE ARCHITECTENBRANCHE BERAADT ZICH OP DE TOEKOMST. ARCHITECTEN ZIJN OPLOSSINGSGERICHT

DOOR KEES VAN DER HOEVEN

**IN 'T KORT**

- Klein beetje groei, beetje architectuur
- Voorbij twee eeuwen abnormale periode
- Architecten vaak te optimistisch over hun werk

Kort geleden maakten we een televisieinterview met architectuurhistoricus Hans Ibelings, als juryvoorzitter van de Architect van het Jaar Prijs, editie 2010. 'Aan de deelnemende architectenbureaus wordt telkens gevraagd te reageren op een bepaald thema. Vorig seizoen was dat hun reactie op de crisis, ditmaal vroegen we naar de manier waarop zij in hun architectenpraktijk omgaan met de opdrachtgever en de architectuuropdracht in al zijn facetten.

Op onze eerste vraag of die opdracht nu veranderd is, antwoordde Ibelings zeer stellig en hij plaatste de vraag direct in historisch perspectief: 'Ja, absoluut! De opdracht is enorm veranderd. Als je het generaliserend zegt dan zijn er voor 1800 een paar architecten die de opdracht krijgen voor een kerk, een paleis of het huis van een rijke koopman. Vervolgens wordt in de 19de eeuw de architectuur iets veel algemener, wordt het onderdeel van de burgerlijke samenleving en wordt die burgerlijke samenleving tevens de opdrachtgever van de architect. Dan wordt alles, van markthall tot museum, onderwerp van de architectuur en ontstaat ook de professionele architect. Aan het eind van de 19de eeuw komt daar dan nog eens een keer de woningbouw bij, en daarmee is het werkterrein compleet. Maar die periode is nu voorbij.'

De geschetste groei was noodzakelijk, meende hij, vooral door de industriële revolutie en de bijbehorende snelle bevolkingsgroei, waardoor er voor een steeds grotere en vooral stedelijke bevolking ruimte moest komen, dus was het logisch dat die architect steeds meer ging doen. 'Als je simpel redeneert, kun je zeggen dat door het wegvallen van die bevolkingsgroei in Europa maar ook in eigen land, we bij wijze van spreken terugkeren naar die normale periode

van voor 1800. Met misschien een klein beetje groei en dus maar een heel klein beetje architectuur. Die enorme piek van twee eeuwen industriële revolutie heeft dus eigenlijk een abnormale indruk gegeven van wat de architectuur is of kan zijn.'

Zelden kreeg ik zo'n korte maar krachtige duiding voor de oorzaak van de actuele situatie in het architectenvak. En de cijfers spreken voor zich: de branche is in de afgelopen twee jaar in aantallen medewerkers bijkans gehalveerd en naast een relatief bescheiden aantal faillissementen sluiten er architectenbureaus in stilte. En wat wij niet tekenen, wordt ook niet gebouwd, dus de echte klap in de uitvoerende bouw moet nog komen. Bouwvoorzitter Elco Brinkman vertelde dat ongeveer 11% van de vaste staf van de bouwers nu al verdwenen is, maar ook daar ondersteunen de slechte vooruitzichten de gedachte van een diepere crisis.

**WEINIG INITIATIEF**

Het nieuwe kabinet bezuinigt sterk, maar houdt zoals bijvoorbeeld in de woningmarkt veel bij het oude en neemt nauwelijks initiatief om de bouw op peil te houden. Overheidsinvesteringen vallen terug, woningcorporaties maken pas op de plaats en leggen projecten stil, om over de commerciële woning- en kantorenmarkt nog maar te zwijgen. Vanuit de cultuurbudgetten, architectuur is immers ook een culturele daad, hoeven we eveneens weinig nieuw elan te verwachten. Het over de grenzen geroemde Nederlandse stimuleringsbeleid voor de architectuur in de afgelopen twee decennia zal in de komende jaren door de rigoureuze cultuurbezuinigingen een langzame dood sterven of slechts mondjesmaat hier en daar een onderzoek naar nieuwe oplossingen voor de huidige krimp kunnen onder-

steunen. Is het nu alleen maar kommer en kwel of zijn er nog lichtpuntjes te ontdekken? De natuurlijke staat van een architect is meestal oplossingsgericht en ook in de actuele inzendingen van de vijf genomineerden<sup>2</sup> voor de Architect van het Jaar Prijs zijn dan ook wel denkrichtingen voor een nieuwe toekomst te vinden. Zo heeft Faro Architecten naast een intensieve en succesvolle inzet op energetische duurzaamheid tevens het thema sociale duurzaamheid opgenomen in het denkwerk. In de actuele heroverweging gaan ze op bezoek bij hun eerdere projecten, ze proberen te leren van de fouten en de succesvolle onderdelen en zetten die, telkens in intensief overleg met toekomstige bewoners in nieuwe projecten in. En heeft het kleine architectenbureau van Moriko Kira een succesvolle strategie ontwikkeld om voor het nog toenemende collectief particulier opdrachtgeverschap eveneens in samenspraak met die gebruikers tot hoogwaardige architectonische oplossingen te komen.

**KRIMPGEBIEDEN**

Onix Architecten is actief in onderzoek en ontwerp onder meer voor de nu reeds bekende krimpgebieden in ons land. Met oplossingen waarbij bouwen en landschap op een meer natuurlijke wijze met elkaar in verband worden gebracht; ze noemen dat 'de naturerende stad'. Of ze organiseren intensieve workshops met stakeholders uit de scholenbouw om ondanks de krimpende budgetten toch verantwoorde nieuwe oplossingen te kunnen genereren. LEVS Architecten laat bijvoorbeeld zien hoe opdrachtgevers meer profijt kunnen hebben van de door hun opgebouwde kennis in het aansturen van ingewikkelde processen. Ze helpen ze bijvoorbeeld al in de initiatieffase met uitgebreide investeringsbegrotingen en slimme programma's van eisen die de uiteindelijke realisatie haalbaar maken.

Hvdn Architecten tenslotte toont aan dat met extra aandacht en in directe samenwerking met aannemers en fabrikanten een andere vorm van duurzame architectuur, het tijdelijke en/of verplaatsbare gebouw met minimale budgetten eveneens tot prachtige gebouwde resultaten kan leiden.

Bovengenoemde architectenbureaus laten tevens zien dat het in de hedendaagse architectuurpraktijk dus niet meer gaat om het maken van statements of om experimenten met vorm. De stagnerende groei maakt het nodig om meer en beter met de bestaande voorraad om te gaan, om transformatieprocessen in te zetten in plaats van immer opnieuw te bouwen. En als bouwen dan toch nodig is, doe het dan op geheel duurzame wijze en zorg er voor dat gebouwen wat langer meegaan dan nu gebruikelijk is. En het is precies ook dat wat Hans Ibelings meenam in

zijn toekomstverwachting aan het einde van het televisie-interview: 'Dat hele idee dat de architectuur verbeterd is, met dat enorme optimisme dat daar achter zit, lijkt een beetje op wat onze politici doen. Die zeggen na elke verkiezing ook dat ze het beter zullen gaan doen dan hun voorgangers... Maar terwijl daar de cyclus vier jaar is, is de cyclus in de architectuur telkens één of anderhalf decennium, waar we vaak al met misprijzen terugkijken op de gebouwde resultaten van vijftien jaar terug. Dat heeft natuurlijk iets naïefs, als je weet dat wat je nu maakt ook over tien tot vijftien jaar als minder wordt gezien. Het gaat erom iets te verzinnen dat langer meegaat dan die 15 jaar, niet alleen als object, maar ook als achterliggend idee. Dus met meer afstand van de waan van de dag op zoek naar wat langer stand kan houden.'

**'Dat hele idee dat de architectuur verbeterd is, met dat enorme optimisme dat daar achter zit, lijkt een beetje op wat onze politici doen'**

*De auteur is zelfstandig architect te Wassenaar en daarnaast oprichter van ArchitectenWerk, dat sinds 1996 informatie voor en over architecten op internet verzorgt (www.architectenwerk.nl). Van der Hoeven is tevens actief in de beroepsgroep, van 2002-2006 als voorzitter van de Bond van Nederlandse Architecten (BNA), actueel als lid van de BNA Ledenraad. Tenslotte is hij redacteur van het Jaarboek Architectuur in Nederland, uitgegeven door Nai Publishers te Rotterdam.*

<sup>1</sup> De Architect van het Jaar Prijs heeft als belangrijkste doel om - naast de reeds gekende hoge architectonische kwaliteit van hun gerealiseerde werk - met name de professionaliteit en innovatiekracht van Nederlandse architectenbureaus nader onder de aandacht te brengen van opdrachtgevers, pers en publiek (zie www.architectvanhetjaar.nl).

<sup>2</sup> De genomineerde architectenbureaus voor de Architect van het Jaar Prijs 2010 zijn (in de categorie >20): Faro Architecten en hvdn architecten; (in de categorie 10-20): LEVS Architecten en Onix architecten; (in de categorie <10): Moriko Kira Architect. De jury bestaat dit seizoen uit Drs. Hans Ibelings - hoofdredacteur vaktijdschrift A10 New European Architecture, Ir Machiel Spaan, architect en hoofd van de Afdeling Architectuur van de Academie van Bouwkunst Amsterdam en SeARCH (geleid door Ir Bjarne Mastenbroek en Ir Uda Visser), Architect van het Jaar 2009. De winnaar wordt in de loop van december bekendgemaakt. ■

# Top-25 Architecten

## DE LIJST VAN NEDERLANDSE ARCHITECTEN VOOR 2010 OP BASIS VAN HET AANTAL OPGELEVERDE METERS COMMERCIEEL VASTGOED

DOOR **KEES VAN DER HOEVEN**

De nieuwe lijst van gebouwd werk van meest productieve architecten in het commerciële onroerend goed (kantoren en winkels) toont voor het jaar 2010 weer een indrukwekkend totaaloppervlak, hoewel ongeveer 15% lager dan vorig jaar. De ranglijst kent veel van de vaste spelers in deze markt, meestal de grotere architectenbureaus uit Amsterdam en Rotterdam, met hier en daar een regionale speler en een enkele buitenlander.

Toch ook dit jaar een paar interessante nieuwkomers, zoals Architectenbureau Paul de Ruiter, voor wie de jarenlange investering in intel-

ligente en energiezuinige oplossingen nu door grotere commerciële opdrachtgevers wordt opgepakt. Maar ook twee relatief onbekende bureaus uit de provincie Utrecht trekken de aandacht. Bronsvort Blaak uit Amerongen boekt landelijk resultaat vanuit hun gebouwde oeuvre, maar ook architect Jan Bakers laat zien dat zijn consequente aandacht voor helderheid en architectonische kwaliteit ook in grote projecten tot zijn recht komt, zoals te zien aan de gerenoveerde rechtbank in Haarlem. En de beelden van zijn zelfontwikkelde kantoor in hartje Utrecht gaan inmiddels de hele wereld over.

### 1 (20) ZZDP Architecten

**Amsterdam - [www.zzdp.nl](http://www.zzdp.nl) - 48.500 m<sup>2</sup>**

Meer dan 50 jaar geleden opgericht door Piet Zanstra, verder uitgebreid door Peter de Clercq Zubli en actueel geleid door architect Joris Deur (de 'D' in de bureaunaam). We komen we ZZDP Architecten al in voorgaande jaren tegen in deze ranglijst, maar nu voor het eerst aan kop. Vooral door de oplevering van een drietal pregnante kantoorgebouwen: een kleiner kantoor voor het reclamebureau TBWA (met een interieur van Abrahams Crielaars) aan de Generaal Vetterstraat in Amsterdam, het blikvangende gebouw de 'Haagse Zwaan' aan de Utrechtse Baan in Den Haag en het gebouw 'Martinez' als een van de structurerende elementen van het nieuwe World Trade Center L'Hermitage in Almere.





**2** <sup>(1)</sup> **Dam en Partners  
Architecten**



[www.damenpartners.nl](http://www.damenpartners.nl) - 41.900 m<sup>2</sup>

Vorig jaar nog aan de leiding, ditmaal op een eervolle tweede plaats; het architectenbureau van vader Cees en zoon Diederik Dam. Ze wonnen met OVG kort geleden nog de prestigieuze FGH Vastgoedprijs voor het hoogste gebouw van Nederland, 'hun' Maastoren in de haven van Rotterdam. Ditmaal tellen twee gebouwen mee voor het door hen gerealiseerde totaaloppervlak: naast een kleiner kantoor in Amsterdam het andere deel van het hierboven al genoemde Almeerse WTC L'Hermitage. Dam en Partners realiseerden daar in 2010 het zogenaamde 'Carlton'-gebouw.

**3** <sup>(23)</sup> **Van den Oever Zaaijer  
en Partners Architecten**



[www.oz-p.nl](http://www.oz-p.nl) - 41.000 m<sup>2</sup>

Ruim 20 jaar werken architecten Hans van den Oever en Wouter Zaaijer nu samen in een van Neerlands grotere architectenbureaus, enkele jaren geleden aangevuld met vijf jongere architect-partners. Ze komen vaker in de toptien van deze lijst terecht en ook 2010 is weer productief geweest met deze derde plaats. Drie gebouwen brachten ze daar: middelgrote kantoorgebouwen in Hoofddorp en de Amsterdamse Poort, maar vooral door het kloeke nieuwe hoofdkantoor voor televisieproducent Endemol in Amsterdam.

**4** <sup>(-)</sup> **Van Tilburg, Ibelings,  
Von Behr Architecten**



[www.tibarchitecten.nl](http://www.tibarchitecten.nl) - 39.000 m<sup>2</sup>

Oprichter Aat van Tilburg werkt alweer jaren samen met de jongere architect-partners Marc Ibelings en Florian von Behr in zijn middelgrote architectenbureau, nu TIB Architecten genaamd. Ze maken bescheiden maar ruimtelijk rijke gebouwen, hoewel er af en toe ook een beeldend project ontstaat. Zoals recent langs de autosnelweg A2 bij Leidsche Rijn. Daar hebben we dit jaar het sterk gefacetteerde glazen hoofdgebouw van Mediq Apothekers zien groeien. Een gerenoveerd kantoorgebouw voor Essent in Den Bosch completeert het door TIB in 2010 gerealiseerde commerciële vastgoed.

**5** <sup>(-)</sup> **Quist Wintermans  
Architecten**



[www.qwa.nl](http://www.qwa.nl) - 32.000 m<sup>2</sup>

Hoewel in principe geen echt commercieel vastgoed, komen de door het Rijk ontwikkelde kantoorgebouwen tegenwoordig ook in deze lijsten terecht. En dan kan de oplevering van een compleet ministerie een architectenbureau ver brengen, denk aan de ministeries van Landbouw en Financien in voorgaande jaren. Architectenbroers Frank en Paul Wintermans wonnen de competitie voor het enorme hoofdkantoor van Europol in Den Haag dat dit jaar wordt opgeleverd.

**5** <sup>(-)</sup> **Bronsvort Blaak  
Architecten**



[www.bronsvortblaak.nl](http://www.bronsvortblaak.nl) - 32.000 m<sup>2</sup>

Dat een kleiner architectenbureau vanaf de Utrechtse heuvelrug kan uitgroeien tot een bureau met nationale ambities bewijst de inventieve, deskundige en tevens vasthoudende architect Anton Bronsvort. Samen met zijn partners Henk-Geert Blaak en recent Erik van Rhenen begeleidt hij zijn inmiddels landelijk gespreide opdrachten vanuit hun centraal gelegen en gegroeide kantoor. Voor het eerst in deze lijst met een project dat in slechts enkele jaren tot stand kwam, het nieuwe kantoorgebouw voor Hema en VNU aan het IJ in Amsterdam-Noord.

**7** <sup>(-)</sup> **Soeters Van Eldonk  
Architecten**



[www.soetersvaneldonk.nl](http://www.soetersvaneldonk.nl) - 31.500 m<sup>2</sup>

Sjoerd Soeters en Jos van Eldonk hebben een naam opgebouwd met grote en spraakmakende stedelijke herstructureringsplannen in Nederland en recent ook in Denemarken. Zo werken ze op dit moment aan een herstelplan voor het centrum van Zaanstad met een inventieve en deels opgetilde route naar en over het bestaande spoor. Naast gebouwen in Ede en Veenendaal telt vooral het nieuwgebouwde stadhuis van Zaanstad mee in het bereiken van dit grote totaaloppervlak.

## 8 (-) Architectenbureau Paul de Ruiter



[www.paulderuiter.nl](http://www.paulderuiter.nl) - 30.500 m<sup>2</sup>

Als er één architectenbureau is dat nauwelijks last heeft van de actuele crisis, is het wel het middelgrote bureau van de Amsterdamse architect Paul de Ruiter. Tijdens zijn studie werkte hij al aan moderne, slimme, energiezuinige en duurzame gebouwen en dat betaalt zich ruim vijftien jaar later uit; de opdrachten zijn inmiddels niet aan te slepen... Het GreenOffice van TNT in Hoofddorp en het Transportgebouw op Schiphol brachten hem zo hoog op deze ranglijst.

## 11 (16) PPK Architects

[www.ppkarchitects.com](http://www.ppkarchitects.com) - 28.000 m<sup>2</sup>

Ondanks het schrappen van de letter 'S' uit PPKS Architects (partner-architect René Steevensz stapte op na de Bouwfonds-fraude) werkte het Amerikaanse bureau PPK Architects uit Glen Ellyn (Illinois) - mede met steun van Inbo Architecten - na het gereedkomen van de IJsseltoren (als huisvesting voor ABN Amro) door aan het inmiddels opgeleverde nieuwe hoofdkantoor voor Electrabel in Zwolle.

## 14 (-) Mateo Arquitectura

[www.mateo-arquitectura.com](http://www.mateo-arquitectura.com) - 25.000 m<sup>2</sup>

De gelauwerde Catalaanse architect Josep Lluís Mateo won (i.s.m. zijn Nederlandse counterpart ADP Architecten) de prijsvraag voor een nieuw hoofdkantoor van PGGM in Zeist. Het energiezuinige kantoor kent naast 1200 werkplekken een vergadercentrum met auditorium en wordt dit jaar opgeleverd.

## 9 (-) Kraaijvanger Urbis Architecten



[www.kraaijvanger.urbis.nl](http://www.kraaijvanger.urbis.nl) - 30.000 m<sup>2</sup>

Groot Rotterdamse architectenbureau met een rijke historie, actueel geleid door Rob Ligthoet, Dirk-Jan Postel, Hans Goverde, Hans van Schuylenburg, Vincent van der Meulen en Daniela Schelle. Ze waren nog even in het nieuws, vanwege de onverwachte brand op de dakverdieping van de nog in aanbouw zijnde nieuwe Rabotoren in Utrecht, waardoor de oplevering helaas werd vertraagd. Dit jaar in de lijst met het nieuwe hoofdkantoor van PwC in de Riekerpolder in Amsterdam.

## 12 (-) DENC (Design - Engineering - Contracting)

[www.denc.nl](http://www.denc.nl) - 26.700 m<sup>2</sup>

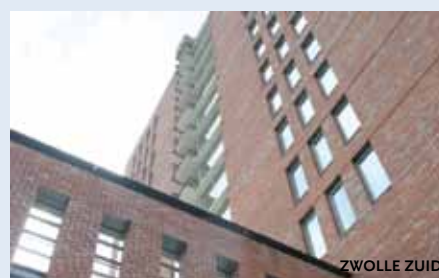
Nadat het Japanse bedrijf Takenaka er voor koos om zich weer geheel op de eigen thuismarkt te richten, besloot directeur Paul Berger om met zijn (nu 50) mensen door te gaan in DENC, met dezelfde strategie (risicodragend verantwoordelijk van initiatief tot oplevering) als uitgangspunt. Met vooral industrieel vastgoed komen ze dit jaar voor het eerst via de renovatie en nieuwbouw voor het Dordtse Drechtwerk en hoog in deze lijst.

## 15 (6) Knevel Architecten

[www.knevelarchitecten.nl](http://www.knevelarchitecten.nl) - 20.000 m<sup>2</sup>

Architect Gert Jan Knevel maakte naam met projecten voor zeer grote winkelgebouwen zoals die voor het woonwarenhuis IKEA in Amersfoort, Breda, Groningen, Haarlem, Heerlen en Utrecht. Zijn actuele werk aan de ontwikkeling van het Zaanse project Zuideerhout bracht hem ook dit seizoen weer in deze lijst.

## 10 (-) rphs architecten



[www.rphs.nl](http://www.rphs.nl) - 28.100 m<sup>2</sup>

Ooit opgericht door Henk Reijenga, werken de architect-directeuren Willem-Jan Hagg en Eric Scholman nu al ruim 20 jaar en met 35 medewerkers in het integraal werkende bureau rphs architecten aan projecten die uiteenlopen van omvangrijke stedenbouwkundige opgaven tot particuliere woningen. En niet zonder resultaat, getuige de oplevering van twee grote centrumprojecten in Assen en Zwolle.

## 13 (-) KCAP (Kees Christiaanse and Partners)

[www.kcap.nl](http://www.kcap.nl) - 25.800 m<sup>2</sup>

Gedurende ruim 20 jaar werkt architect en hoogleraar (aan de ETH in Zürich) Kees Christiaanse samen met partners Han van den Born, Ruurd Gietema en Irma van Oord aan vooral langjarige en strategische projecten in de gehele wereld. Hier opgenomen vanwege het gereedkomen van het architectonisch zeer sprekende kantoorgebouw voor Loyens & Loeff Advocaten aan de Blaak 31 in Rotterdam.

## 16 (4) Rijnboutt

[www.rijnboutt.nl](http://www.rijnboutt.nl) - 19.900 m<sup>2</sup>

Hermitage in Zaandam brachten Rijnboutt vorig jaar nog rechtstreeks in de top-10 van deze lijst. Dit jaar wederom opgenomen, mede vanwege de grote bioscoop in Zaandam en enkele andere winkelprojecten in Almere en Hoofddorp.

**17 (-) AMA Group  
(Arn Meijs Architecten)**

[www.ama-group.info](http://www.ama-group.info) - 19.500 m<sup>2</sup>

De Limburgse architect Arn Meijs is vooral bekend geworden als 'huisarchitect' van Joop van den Ende, zoals nog zeer recent met de renovatie van het DeLaMar theater in de hoofdstad (i.s.m. Jo Coenen). In Venlo realiseerde hij dit jaar - ook samen met Coenen - delen van het nieuwe centrumproject de Maasboulevard.

**20 (9) KOW Architecten**

[www.kow.nl](http://www.kow.nl) - 16.400 m<sup>2</sup>

Actueel staat dit grote bureau onder leiding van een drietal directeurs: René Marey (algemeen), Edward van Dongen (operatief) en Victor Verstappen (financieel). Met een Raad van Advies onder leiding van naamgevers Hans Kuiper en Aad Wubben. Dit jaar weer in de lijst vanwege enkele grote winkelprojecten.

**23 (-) Fame Architectuur  
en Stedenbouw**

[www.famegroep.nl](http://www.famegroep.nl) - 12.900 m<sup>2</sup>

Groot bureau met naast architectuur ook planontwikkeling en bouwmanagement als disciplines. Architecten Johan Blokland (Arnhem) en Jules van der Linden (Zwolle) geven het eigentijdse gezicht aan de projecten, zoals dit jaar aan de opgeleverde winkelcentra in Harderwijk en Nieuwleusen.

**18 (-) Benthem Crouwel  
Architecten**

[www.benthemcrouwel.nl](http://www.benthemcrouwel.nl) - 18.000 m<sup>2</sup>

De architecten Jan Benthem en (oud-rijksbouwmeester) Mels Crouwel maakten onder meer naam met hun gebouwen voor de voormalige grensovergangen, voor de vliegvelden Schiphol en Lelystad en voor de vier grote treinstations in ons land. Nu ook in de Rotterdamse haven met de kantoorgebouwen Port City 2 en 3.

**21 (-) Centrum Architecten**

[www.centrumarchitecten.nl](http://www.centrumarchitecten.nl) - 16.100 m<sup>2</sup>

Onder deze nieuwe naam werd de kracht van twee eerdere architectenbureaus (Van 't Hof, Krasselt & Voorhout en Hertel-Boskamp) gebundeld. Vooral actief in centraal Nederland realiseerden zij in 2010 twee middelgrote kantoorprojecten: het Biezenparc in Vianen en het Eiffel hoofdkantoor in Arnhem.

**24 (-) Jan Bakers Architecten**

[www.bakersarchitecten.nl](http://www.bakersarchitecten.nl) - 12.000 m<sup>2</sup>

Voor de Utrechtse architect Jan Bakers is 2010 een productief oogstjaar. Hij realiseerde de wonderschone nieuwbouw voor zijn eigen kantoor (het zogenaamde 'Zwarte Huis' aan de Lange Nieuwstraat) en rondde het grote en langjarige renovatieproject af voor de rechtbank in de binnenstad van Haarlem.

**18 (-) Hooper Architects**

[www.hooper.nl](http://www.hooper.nl) - 18.000 m<sup>2</sup>

Middelgroot architectenbureau dat meer dan 30 jaar geleden werd opgericht (en nog steeds wordt geleid) door de in Engeland opgeleide architect Paul S. Hooper. Het werkveld werd vanuit Brabant uitgebreid tot over de grens in België en Duitsland. Hier opgenomen via twee ruime kantoorgebouwen in Son en Tilburg.

**22 (21) de Architecten Cie.**

[www.cie.nl](http://www.cie.nl) - 15.000 m<sup>2</sup>

Groot hoofdstedelijk bureau, geleid door de gelauwerde architecten Pi de Bruijn, Frits van Dongen, Branimir Medic en Pero Puljiz. Dit keer wederom opgenomen, mede vanwege het gereedkomen van grote kantoorgebouwen als het hoofdkantoor voor ZLTO in Den Bosch en gebouw Le Maire in Arnhem.

**25 (-) 01-10 Architecten**

[www.eentien.nl](http://www.eentien.nl) - 11.500 m<sup>2</sup>

Middelgroot architectenbureau onder leiding van architect-directeur Nico Brouwer (vroeger Brouwer Steketee Architecten). Hij werkt aan een gevarieerd opdrachtenpakket, onder meer aan het winkelcentrum de Hoge Schie in Schiedam, dat tevens recent genomineerd werd voor de NRW Jaarprijs 2011.

## VERANTWOORDING

Bij de samenstelling van deze Top-25 is gebruik gemaakt van de projectlijsten die zijn opgenomen in de editie 2010 van het jaarboek Nieuw Commercieel Vastgoed in Nederland in feiten en cijfers, gezamenlijk uitgegeven door de Neprom en PropertyNL. Door nader onderzoek via internet en/of door rechtstreek-

se informatie van de opdrachtgevers is aan deze projecten de naam van het ontwerpende architectenbureau toegevoegd. In de uiteindelijke lijst is het bruto vloeroppervlak (b.v.o.) van de in 2010 opgeleverde kantoor- en winkelprojecten per architect getotaliseerd.